

KÜTAHYA ERGUNİYYE MEVLEVİHANESİ(DÖNENLER CAMİİ) HAZİRESİNDEKİ MEZAR TAŞLARI

Doç. Dr. Ahmet ÇAYCI - Latife DURMUŞ
Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

ÖZET

Bu araştırmada, Kütahya'daki Erguniyye Mevlevihanesi Haziresi'nde bulunan mezar taşlarını incelemeyi hedefledik. Erguniyye Mevlevihanesi, Mevleviliğe katkı sağlayan önemli isimlerin yetiştiği mekan olmuştur. Bu isimler Ahmed Halis Çelebi, Abdurrahman Ferruh Çelebi, Abdülkadir Çelebi, Mehmet Sâib Çelebi, Abdurrahim Atâ Çelebi, Yahya Sâkıb Çelebi gibi şahıslardan meydana gelmiştir. Bu kişilerin büyük bölümü, Kütahya Mevlevihanesi'nde şeyhlik görevi ifa etmiştir. Hatta Mevlevilik tarihine ışık tutacak eserler kaleme almışlardır. Böylece bu hazire, Mevlevi tarihinde etkin şahsiyetlerin gömüldüğü açık hava müzesi durumuna gelmiştir. Bu müzeyi dolduran mezar taşlarının üzerindeki ibareleri çözümledikten sonra bunların üzerindeki tezyini unsurları sınıflandırmaya çalıştık. Bu taşlar üzerinde özellikle Mevlevi sikkeleri ile bitkisel motiflerin yoğunluğu dikkat çekicidir. Sonuç olarak, Mevlevilik tarihine ışık tutacak bu taşları sanat tarihi disiplini içinde aktarmaya gayret ettik.

Anahtar Kelimeler: Mevlevihane, Erguniyye, Mezar Taşları.

TOMBSTONES AT GRAVEYARD OF ERGUNİYYE MEVLEVIHANE (DONENLER MOSQUE) IN KUTAHYA

Assoc. Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI - Latife DURMUŞ
Selçuk University Faculty of Divinity

ABSTRACT

In this study, we aimed to examine the tombstones at Graveyard of Erguniyye Mevlevihane in Kütahya city. Erguniyye Mevlevihane was a place in which very important figures who made contribution to the Mevleviye were educated. These figures were such as Ahmed Halis Çelebi, Abdurrahman Ferruh Çelebi, Abdülkadir Çelebi, Mehmet Sâib Çelebi, Abdurrahim Atâ Çelebi, Yahya Sâkîb Çelebi. Most of these persons performed as sheik at the Kütahya Erguniyye Mevlevihane. Moreover, they had written many books on history of the Mevlevi's. So this graveyard, it turned into an open museum where eminent figures in the Mevlevi history, were buried. By the way, firstly we examined the Arabic inscriptions on the tombstones and determined decorative objects at the same stones. Especially the designs of vegetable and illustrations of Mevlevi tall felts had been drawn at stones. As a result, we tried to expose these burial materials that clarified the history of Mevlevi according to the methodology of Art History.

Key Words: Mevlevihane, Erguniyye, Tombstones

GİRİŞ:

Kütahya Erguniyye Mevlevihanesi (Dönerler Camii), Mevlevi tarikatının teşekkülünde önemli görev üstlenmiştir. Mevlevihane, Mevlevilik tarihinde hem teşekkül hem de icraat bağlamında ilk sıralarda yer almıştır. Biz bu araştırmayla, bu kadar önemi haiz bir merkezde görev yapan ve ahirete göç eden Mevlevihane mensuplarının kimliklerinin tespiti, yaşadıkları dönem ve sosyal hayatlarıyla ilgili bilgileri gün yüzüne çıkarmayı amaçladık. Böylece, genel bağlamda Mevlevilik, özel bağlamda Kütahya Mevleviliği'ne katkı sağlamayı hedefledik. Her ne kadar mezar taşlarının tamamını çalışmamıza dahil etmek mümkün olmasa da, günden güne kaybolan bu taşların mevcutlarını kurtarma gayreti içinde olduk.

Mevleviliğin Kütahya'daki başlangıcı, Sultan Veled'in¹ kızı Mutahhara Hatun² ile Germiyanolu Süleyman Şah(ö.789/1387) arasındaki izdivaç ile başlatılır.³ Bu evlilik sayesinde Mevlevilik, Germiyanlı sarayına girmiş ve saray tarafından himaye edilir hale gelmiştir. Evlilik ve akrabalık bağlarıyla güçlenen Mevleviliğin intişarı, Ulu Arif Çelebi zamanında da gelişimini sürdürmüştür. Kan bağına dayalı etkenlerin yanı sıra, Mevleviliğin âlemşümül öğretisi ve etik uygulamaları, Mevleviliğin bu coğrafyada tutunmasında etken olmuştur. Kütahya Mevlevihanesi'nin tesisinde Mutahhara Hatun'un torunlarından Celâleddin Ergun Çelebi'nin(1330-1373?) ismi geçmektedir. Hatta günümüzde bile Mevlevihane'nin ismi *Erguniyye Mevlevihanesi* şeklindedir.⁴

Erguniyye Mevlevihanesi; Türbe(Hezar Dînârî Mescidi), Aşevi, Hazire gibi birimlerden oluşmaktadır. Mevlevihanenin nüvesini Hezar Dînârî Mescidi olarak adlandırılan yapı oluşturmaktadır.⁵ Yapım tarihi kesin olarak belli olmayan mescid, Ergun Çelebi'nin vefatından sonra türbeye dönüştürülmüştür. Bu mekânın türbeye dönüştürülmesiyle yapıya bitişik durumdaki bugünkü Mevlevihane'nin inşa edildiği tahmin edilmektedir.

Hezar Dînârî Mescidi, Kütahya Mevlevileri için oldukça önemli bir merkezdir. Çünkü, önceleri semâhane olarak kullanılan yapı, daha sonraları Mevlevî şeyhlerinin ebedi istirahatgâhı halini almıştır. Mescid(türbe)de yer alan sanduka-

¹ Sultan Veled Kütahya'ya olan sevgisini bir beyitte dillendirmiştir:

*"Ne-bâşed hem-çü Kütâhiyye şehri
Hunuk ânkes ki der vey nişest şehri"*

(Kütahya gibi şehir olmaz, orada bir ay kalana ne mutlu)

Bu hususta geniş bilgi için bkz. *Divân-ı Sultan Veled*, (Nşr. F. Nafiz Uzluk), İstanbul 1941, s.550.

² Sultan Veled'in Kuyumcu Şeyh Selahaddin'in kızı Fatma hanımla evliliğinden Mutahhara Abide, Şeref Abide, Ulu Arif Çelebi isimli çocukları dünyaya gelmiştir. Bu hususta bkz. A. Doğan, *Kütahya Erguniyye Mevlevihânesi*, İstanbul 2006, s.17.

³ A. Doğan, a.g.e, s.17. Hatta Rum ülkesindeki kadınların çoğu Mutahhara Hanım'a mürit olmuşlardır. Bu hususta bkz. A. Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, (Çev. T. Yazıcı), İstanbul 1986, s.386.

⁴ H. Özönder, "Kütahya Mevlevihânesi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.2, Konya 1996, s.69-89.

⁵ A. Altun, türbe olarak kullanılan Mescidin XIII. yüzyıla ait olabileceğini belirtmektedir. Başlangıçta Mescid olarak işlev gören yapının, Ergun Çelebi'den sonraki dönemde türbeye dönüştürüldüğü düşünülmektedir. Bu hususta bkz. A. Altun, "Kütahya'da Türk Devri Mimarisi", *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan:Kütahya*, İstanbul 1981, s.223. M. Ç. Varlık ise Mescidin Selçuklu dönemine ait olduğu görüşündedir. M.Ç. Varlık, *Germiyan-oğulları Tarihi*, (1300-1429), Ankara 1974, s.265.

lar üzerinde herhangi bir ibare bulunmamaktadır. Ancak kaynaklardaki bilgilerden hareketle, türbede medfun olduğu kabul edilen isimler şöyledir: Celâleddin Ergun Çelebi⁶, Burhaneddin İlyas(798/1396), Zeyneddin bin Burhaneddin(ö.828/1424), Kamile Hanım, Hacı Fatma Hanım(1122/1710), Sâkib Mustafa Dede(1148/1735), Mehmet Çelebi, Ebubekir Çelebi, Havva Hanım, Şeyh Mehmet Muhlis(1124/1711), Şeyh Ali Şakir Çelebi(1122/1710), İkinci Fatma Hanım(1123/1711), Halime Meliha Hanım(1112/1700), Şeyh İsmail Hakkı Çelebi(1307/1889).⁷

Türbeye bitişik durumdaki Mevlevihane'nin ilk inşa tarihi bilinmemektedir. Şayet bu yapı, Celâleddin Ergun Çelebi'nin vefatından sonra inşa edilmiş ise XIV. yüzyılın ikinci yarısına ait olmalıdır.⁸ Zaman içinde bir hayli onarımlar geçiren yapı üzerinde XIX. yüzyıla ait onarım kitabeleri bulunmaktadır.⁹ 1959 yılında, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen onarımla yapı, camiye çevrilerek ibadethane haline getirilmiştir. Kare plan şemasına sahip Mevlevihane, iki katlı olarak düzenlenmiş ve üst katı balkon şeklindedir. Sekiz ahşap sütun, bağdadi kemerlerle birbirine bağlanmakta ve bu kemerlerin üzerinde de yine bağdadi kubbe bulunmaktadır.¹⁰ Yapının kubbe aksına isabet eden noktasında kuyu yer almaktadır.

Hazire, Mevlevihane'nin güney batısında bulunmaktadır. Günümüzde hazirede 22 kabir yer almaktadır. Bunlardan 17 kabirde baş taşı mevcut olduğu için incelemeye alınmıştır. Hazirede Mevlâna'nın nesebinden gelen isimler yanında; asker, vali gibi şahıslara ait mezar taşları da aynı mekanda bulunmuştur. Yani Mevleviliğe gönül veren ve çeşitli hizmetlerde bulunan kimselerin en büyük idealleri arasında yer alan bu hazireye defnedilebilme arzusu gerçekleşmiş oluyordu.

Haziredeki Mezar taşları

Haziredeki mezar taşlarının büyük bölümünün Mevlevilere ait olduğu görülmektedir. Mevlevî inancına göre, vefat eden birisi ölmemiş, Hakka yürümüştür. Dolayısıyla Mevleviler için ölüm, bir tür ayrılıştan öte, vuslat veya kavuşmadır. Bu kavuşma, dil değiştirme veya sükûnet anlamını taşımaktadır. Sükûnet içindeki Mevlevilerin gömüldüğü mekan hamûşân olarak adlandırılmıştır.¹¹ Başka ifade ile Hamûşân, Mevlevilerin Hakka irtihal ettiği mekanlardır. İşte bu sebeple Mevlevî mezar taşları da oldukça itinalı bir biçimde hakk edilmiş ve kısmen bitkisel bezemelerle donatılmıştır. Şimdi sırasıyla bu taşları ele alalım:

⁶ Celâleddin Ergun Çelebi hakkında geniş bilgi için bkz. A. Gölpinarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1953, s.122-125.

⁷ İ. H. Uzunçarşılı, *Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osmanoğulları Zamanında Kütahya Şehri*, İstanbul 1932, s.148; A. Doğan, a.g.e., s.28.

⁸ A. Altun, yapının XI. yüzyıla ait olabileceği görüşündedir. Bkz. A. Altun, a.g.m., s.347; A. O. Uysal, *Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri*, Ankara 2006, s.97.

⁹ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s.149; H. Güner, *Kütahya Camileri*, Kütahya 1964, s.9.

¹⁰ A. O. Uysal, a.g.e., s.98.

¹¹ B. Kemikli, "*Kütahya Mevleviliği: Mevlevî Kültürünün Merkezlerinden Biri Olarak Kütahya*", İstem, S.1, Konya 2003, s.112.

1-Ahmed Halis Çelebi'ye Ait Mezar Taşı

Hazirenin doğusunda bulunmaktadır. Baş taşı mermer malzemeden oluşmakta ve 31x119x16 cm. ölçülerindedir. Yedi satırlık kitabe celi sülüs yazıdan meydana gelmektedir. Ayaktaşı mermer malzemeden oluşur ve ebadı 27x70 x14 cm. dir. Tepelik kısmında destarlı sikke¹² yer almaktadır. Kitabeye göre 1191/1777 yılında vefat etmiştir(R. 1). Mustafa Sâkib Dede ve Havva Hanım'ın oğludur. Mustafa Sâkib Dede, Kütahya Mevlevihanesi'nde kırkbeş yıl görev yaptıktan sonra 1148/1735 yılında vefat etmiştir. Mustafa Sâkib Dede'nin düştüğü tarihe göre Ahmed Halis Çelebi 1113/1700 tarihinde doğmuştur.¹³1148/1735 yılında görevine başlamış ve ömrünün yaklaşık 42 yıllık bölümünü Mevlevî şeyhliği yaparak geçirmiştir. Bu süre içinde *Tufeylü Menâkıbi'l-Kibârî'l-Mevlevî fi Menkıbeti Hazreti Şeyh Sâkib el-Ma'nevî* adlı eseri kaleme almıştır. Eserde, babası Mustafa Sâkib Dede ve Kütahya'nın XVII. yüzyıla ait sosyal hayatından bahsetmektedir.¹⁴

Resim 1- Ahmed Halis Çelebi'ye Ait Baş Taşı

هو الحى الباقي	Huve'l-Hayyü'l-Bâkî
مرحوم و مغفور له الشيخ احمد	Merhûm ve mağfûrun leh eş-Şeyh Ahmed
خالص افندي ابن الشيخ حضرت	Hâlis Efendi İbnu'ş-Şeyh Hazret-i
ثاقب المولى متعنا الله بعنايتهم	Sâkib el-Mevlevî metteanâllahü bi-inâyâtihim
الجليل غفرلهما عنهما روح	El-celîl ğufira lehümâ anhümâ rûh-ı
شريفلريچون فاتحه	Şerîflerîçün fâtiha
سنة ١١٩١	Sene 1191

2- Hacı Molla zâde Salih Ziya Bey'e Ait Mezar Taşı

Hazirenin doğusunda yer almakta, baş ve ayak taşından oluşmaktadır(R. 2-2a). Mermer malzemeden oluşan baş taşı üzerinde on üç satırlık celi ta'lik yazı yer almıştır. Tepelik kısmı ise Mevlevî sikkesi ile nihayetlenmektedir. Taş 28x1.34x14 cm. ölçüsündedir. Kitabe üzerindeki bilgiye göre taş Hacı Molla zâde Salih Ziya Bey'e aittir. 1302/1884 senesinde vefat ettiği açık bir biçimde okunmaktadır. Mezarın ayaktaşı ise mermer malzemeden ve 30x95x11 cm.dir. Ayaktaşı üzerinde servi motifi ve servinin tepesinde ise çok yapraklı palmet motifi bulunur.

¹² Mevlevilerin başlarına taktıkları silindirik formlu ve keçeden üretilen başlığa sikke adı verilmiştir. Bunun yanında sikkelerin üzerine sarılan sarıya ise destar denilmiştir. Böylece destarla bütünleşen sikkeler de destarlı sikke olarak adlandırılmıştır. Bu hususta geniş bilgi için bkz. M. Önder, "Mevlevi Giyimleri", Türk Etnografya Dergisi, S. I, Ankara 1956, s.79; N. Bakırçı, *Mevlevi Mezar Taşları*, İstanbul tarihsiz, s.104.

¹³ Mustafa Sâkib Dede Divanı'ndaki "Olub rûşen çerağı çeşm-i Sâkib, Didi tarih ola Halis Muammer h.1113" beyti, oğlu A. Halis Çelebi'nin doğum tarihini ortaya koymaktadır. Bu hususta bkz. A. An, *Mustafa Sâkib Dede ve Divanı*, Ankara 2003, s. 530.

¹⁴ A. Doğan, a.g.e, s.73.

Resim 2- Hacı Molla zâde Salih Ziya Bey'e Ait Baş Taşı

Resim 2a- Hacı Molla zâde Salih Ziya Bey'e Ait Ayak Taşı

هو الباقي

Hüve'l-Bâkî

صاندمدی مساعد متود؟ بکا دنیا

Sândımdı müsâid müteveddi(?) banâ dünyâ

مسعودلکم عالمه مغبوط ایدی حیفا

Mes'udluğum âleme mağbût idi hayfâ

برانده باقدمکه یلان چقدی او رؤیا

Bir anda bâkdım ki yalân çıkdı o ru'yâ

امید خلافنده ظهور ایتدی مقتر

Ümit hilâfında zuhûr etti mukadder

ای سنک مزارم اوقویان تابع خولیا

Ey seng-i mezârım okuyan tâbi-i hulyâ

ای ظلنی طومتق دیلین نفس المزیا

Ey zillini tutmak dileyen nefsu'l-mezâ

... دکل اوچسک دخی یوق فائده اصلا

... değil uçsan dahi yok fâide aslâ

بر کون یولونه چقرسه سر پاینه مشواردر ا

Birgün yoluna çıkarsa sırrı pâyine mişvârdır â

قادر ایکن نیت بذل مساعی حسناته

Kâdir iken niyet-i bezl-i mesâ'î-i hasenâta

باقی دکل البت مسالک حیاته

Bâkî değil elbet mesâlik-i hayata

المغفور حاجی ملازاده صالح ضیا بک افندی روحنا فاتحه

El-mağfûr Hacı Mollâ zâde Salih Ziya Beğ

فی ۱۸ ذوالحجه سنه ۱۳۰۲-

Efendi ruhuna fâtiha

fi 18 zülhicce sene 1302

3- Hacı Molla zâde Abdurrahman Ferruh Çelebi'ye Ait Mezar Taşı

Hazirenin güney duvarının ortalarındadır(R.3). Ayaktaşı günümüze kadar ulaşmamıştır. Mermer malzemeden oluşan taş 24x91x15 cm. ölçülerindedir. Celi ta'lik hat ile on satırlık kitabe yazı kompozisyonu oluşturulmuştur. Baş taşının tepelik kısmındaki Mevlevî sikkesi kırık durumdadır. Hacı Molla zâde Abdurrahman Ferruh Çelebi'nin görevi hakkında detaylı bilgilerden mahrum durumdayız, ancak Molla zâde ailesine mensup bir çelebi olduğu kitabeden anlaşılmaktadır.

Resim 3- Hacı Molla zâde Abdurrahman Ferruh Çelebi'ye Ait Baş Taşı

هو الباقي	Hüve'l-Bâkî
اغلا سون ديدنه لرم كندى الن املم	Ağlâsun dîdelerim gitti elden emelim
قريبم حنجرلا قطع ايديوردر دلم	Garibem hançer-i lâ kat' ediyordur dilim
غم كوملك كيديردى درون الم	Ĝam-ı gömlek giydirdi derun-i elemim
رحلت باغ جنان ايلدى فروخ كونه؟	Rihlet-i baĝ-ı cinân eyledi ferruh ğüne(?)
يدى ياشنده ايدى ايچدى فراق اجلى	Yedi yaşında idi içdi firâk-ı eceli
ابن صالح ضيا بنىء؟ ثاقب چلبى	İbn Sâlih Ziya benî' (?) Sâkib Çelebi
ياقدى يانديردى درون پدر و مادرينى	Yâktı yândırdı derûn-ı peder ve mâderini
ساقى كوثر جنانا پشته فروخ چلبى	Sâki-i kevser-i cenânâ peşte Ferruh çelebi
المغفور له حاجى ملازاده عبد الرحمن	El-mağfûr leh Hâcî Molla zâde Abdurrahman
فروخ چلبى روحنه فاتحه سنه-۱۳۰۸	Ferruh Çelebi Ruhuna Fâtiha sene 1308

4- Ali Rıza Efendi'ye Ait Mezar Taşı

Hazirenin doğusunda olup, sadece baş taşından meydana gelmektedir(R.4). Hem baş taşının tepelik kısmındaki sarıklı başlığı hem de kitabe bilgilerinden bu mezar taşının Mevlevî olmayan bir müderrise ait olduğu anlaşılmaktadır. Mermer malzemeden oluşan taş, 24x55x8 cm. ölçüsünde ve celi sülüs yazı ihtiva etmektedir. Taş üzerindeki bilgiye göre Hacı Ali Rıza Efendi, aslen Çumra'lıdır. Atâiyye Medresesi'nde¹⁵ müderrislik görevinde bulunmuştur. 1314/1896 senesinde Kütahya'da vefat etmiş ve hazireye defnedilmiştir.

Resim 4- Ali Rıza Efendi'nin Baş Taşı

هو الباقي	Hüve'l-Bâkî
قونيه اكابر علماسندن	Konya ekâbir-i ulemâsından
عطاءيه مدرسى مدرسى	Atâiyye Medresesi Müderrisi
چمره لى الحاج على رضا افندينگ	Çumralı el-Hâc Ali Rızâ Efendi'nin
روحچون فاتحه سنه-۱۳۱۴	Ruhîçün fâtiha sene 1314

5- Mehmet Faik Efendi'nin Mezar Taşı

Mehmet Faik Efendi'ye ait olan ve mermer malzemeden yapılan 23x92x13 cm. ebatlarındaki taş hazirenin doğusundadır. On satırlık kitabe bölümü, Mevlevî sikkesi ile nihayetlenmektedir. İbarelerden Mehmet Faik Efendi'nin Harbiye okulunun birinci sınıfında iken vefat ettiği anlaşılmaktadır. 1316/1898 yılında vefat

¹⁵ İ. Hakkı Konyalı'ya göre, Konya'da Selçuk Camii yerine inşa edilen medresenin Atâiyye Medresesi olduğunu öğrenmekteyiz. Bu hususta bkz. İ. H. Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Ankara 1997, s.522.

eden Mehmet Faik'in Mevlevî ailesine mensup olduğu baş taşındaki tepelik alametinden anlaşılmaktadır. Ayaktaşı da mermerden olup 28x78x6 cm. ölçülerindedir. Ayaktaşı üzerinde bitkisel karakterli motif yer alır(R.5-5a).

Resim 5- Mehmet Faik Efendi'nin
Baş Taşı

Resim 5a- Mehmet Faik Efendi'nin
Ayak Taşı

هو الباقى	Hüve'l-Bâkî
بو جهانہ کلدیكى صانکه بن هج بلمدم	Bu cihâna geldiğimi sânkî ben hiç bilmedim
بر مسافر كى كلام شاد اولوين كولدم	Bir misâfir gibi geldim şâd oluben gülmedim
اهل زار قيله رق كنجلكمه طويمدم	Ehl-i zâr kılarak gençliğime doymadım
حسرتا فانی جها نده طول عمر سورمدم	Hasretâ fâni cihânda tûl-i ömür sürmedim
فرقتا تقدیر بو ایمش تازلدن بلمدم	Fırkatâ takdir bu imiş tâ(e)zelden bilmedim
مکتب حربیهء شاحانه برنجی صنف شاکردانندن	Mekteb-i Harbiye-i Şâhâne birinci sınıf şâkirdânından
کوتاهیه طابور اغاسی حاجی فائق افندیگ	Kütâhya Tâbûr ağâsı Hâcî Fâik Efendi'nin
قائم برادری محمد فائق افندیگ روحی	Kâim birâderi Mehmet Fâik Efendinin ruhu
ایچون فاتحه فی شوال سنه ۱۳۱۶-	İçün fâtiha fî şevvâl sene 1316

6-Abdülkadir Çelebi'ye Ait Mezar Taşı

Hazirenin kuzey doğu köşesinde bulunur(R.6). Mermer malzemeden oluşan baş taşı 26x117x11 cm. ebatlarındadır. Sekiz satırlık kitabe bölümü celi sülüs yazılıdır. Tepelik kısmı uzunca Mevlevî sikkesi ile sonlanır. Ayak taşı yerde kırılmış vaziyettedir. Abdurrahim Atâ Çelebi'nin oğlu, yani Ahmed Halis Çelebi'nin torunudur. Babasının Kütahya Mevlevihanesi'nde 15 yıl şeyhlik yaptığı kabul edilir. Abdülkadir Çelebi'nin şeyhlik müddeti 21 yıl olarak hesaplanır¹⁶ ve 1272/1855 tarihinde Hakk'ın rahmetine kavuştuğu kitabedeki bilgi ile açığa çıkmaktadır.

¹⁶ A. Doğan, a.g.e, s.74,135.

هو الباقي Hüve'l-Bâkî
 حضرت هنکاره ..... بی گمان Hazret-i Hünkâra ..... bî gümân
 حاجی عبدالقادر علی هم مشار بالبنان Hacı Abdülkadir Ali hem müşârun bi'l-benân
 بوست نشین درگاه ارغون قدس سره ایدی Postnişîn-i Dergâh-ı Ergun kuddise siruh idi
 يك ..... کردور ..... الله طرفندن همان Yek...gerdür .....Allah tarafından heman
 ارتحال بزم عقباسین دخی .... ایدوب İrtihâl-i bezm-i ukbâsın dahi .... idûb
 بيك ليكيوز يتمش ايکی اوجدی تندن مرغ جان Binikiyüz yetmişiki uçtu tenden murğ-i cân
 الفاتحه El- fâtîha

Resim 6-Abdülkadir Çelebi'ye Ait Baş Taşı

7- Fatma Hanım'ın Mahdumu Ahmet İhsan'a Ait Mezar Taşı

Hazirenin kuzey köşesinde yer alır(R.7). Mermer malzemeden oluşan baş taşının tepelik kısmı kırık durumda ve 19x47x6 cm. ölçülerindedir. Ayak taşı yerinde tespit edilememiştir. Ahmet İhsan'ın Mevlevî ailesine ait olduğuna dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Aksine Ahmet İhsan'ın askerî eşrafla olan bağlantısı dile getirilmiştir.

هو الباقي Hüve'l-Bâkî
 غونجه کولم اوجدی جنت باغنه Gonca gülüm uçdu cennet bağına
 فراق قالدی والدی جاننه Fırak kaldı Vâli cânna
 کوتاهیبه طابور اغاسی رفعتلو Kütâhya tabur ağası rıf'atlü
 حاجی فائق افندیگ بالدیزه سی Hacı Fâik Efendi'nin baldizesi
 فاطمه خانمگ مخدومی احمداحسان Fâtıma hanımın mahdumu Ahmet İhsan
 بکک روحیچون فاتحه فی محرم Bey'in ruhiçün fâtîha fi muharrem
 سنه ۱۳۱۵ Sene 1315

Resim 7- Fatma Hanım'ın Mahdumu Ahmet İhsan'a Ait Baş Taşı

8- Şeyh Abdullah Efendi'ye Ait Mezar Taşı

Hazirenin güney bölümünün ortasına yakın yerdedir. Baş taşı ve ayak taşından meydana gelmektedir. Baş taşı 29x122x14 cm.lik ölçülere sahiptir. Sekiz satırlık kitabe kısmının üzerindeki tepelik bölümünde destarlı sikkesi dikkat çekmektedir. Şeyh Abdullah Efendi'nin celi sülüs türündeki kitabe bilgilerine göre, onun Şems-i Tebrizî ahfadından olduğu anlaşılmaktadır. 21x80x6 cm. ölçülerindeki ayak taşında, servi motifi ve onun tepesindeki palmeti anımsatan motif bulunur(R.8-8a).

Resim 8- Şeyh Abdullah Efendi'nin
Baş Taşı

Resim 8a- Şeyh Abdullah Efendi'nin
Ayak Taşı

هو الخلاق الباقي	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
شيخ شمس تبريز اولادى	Şeyh Şems Tebriz evladı
مرحوم ومغفور؟ خندانى...	Merhum ve mağfur(?) handanı ...
پاشا زاده ابراهيم افنديك	Paşazade İbrâhim Efendi'nin
مخدومی مرحوم ومغفور قطب	Mahdumu merhum ve mağfur kutb
العارفين غوث الواصلين	El-ârifin ğavsü'l-vâsiline
سيد شيخ عبد الله افنديك روحه فاتحه	Seyyid Şeyh Abdullah Efendi'nin ruhuna fatiha
١٣٠٧	1307

9- Şeyh Mehmet Sâib Dede'ye Ait Mezar Taşı

.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
قطب العارفين	Kutbü'l-ârifin....
..... شيخ عبد الرحيم افندی	.....Şeyh Abdurrahim Efendi
.... مرحوم ومغفور له الشيخ	....merhum ve mağfürun leh eş-Şeyh...
محمد صايب دده افندی روحه الفاتحه	Muhammed Sâib Dede Efendi ruhuna
سنة ١٢٢٩	el-fâtiha
	Sene 1229

Resim 9- Şeyh Mehmet Sâib Dede'nin Baş Taşı

Hazirenin ortasında bulunur(R.9). Taş malzemeden yapılan baş taşı 26x110x10 cm.dir. Ayak taşı sade mermerdir. Celi sülüs hatla yazılmış baş taşında sekiz satırlık kitabe bulunur. Kitabedeki satırlar silindiği için okunamamaktadır. Ancak Şeyh Mehmet Sâib ve son satırdaki 1229/1813 tarihleri okunabilmektedir. Tepelik kısmı destarlı sikke ile sonlanmaktadır. Şeyh Mehmet Sâib

Çelebi, 21 yıl şeyhlik görevini ifa etmiştir. Abdurrahim Atâ Çelebi'nin oğlu, Ahmet Halis Çelebi'nin torunudur.¹⁷

10- Abdurrahim Atâ Çelebi'ye Ait Mezar Taşı

Resim 10- Abdurrahim Atâ Çelebi'nin
Baş Taşı

Resim 10a- Abdurrahim Atâ Çelebi'nin
Ayak Taşı

Mezarlığın doğusunda, ortalara yakın kısımda yer almaktadır Baş taşı ve ayak taşı şeklinde günümüze intikal etmiştir(R.10-10a). Malzemedeki renk farklılığına rağmen her iki taş da mermerden meydana gelmektedir. Baş taşının ölçüsü 33x105x10 cm. dir. Celî sülüs hatlardan oluşan baş taşında yedi satır bulunmaktadır. 27x67x6 cm. ebatlarındaki ayak taşı ise servi diğer bitkisel motiflerden oluşmaktadır. Abdurrahim Atâ Çelebi'ye ait olduğu üzerindeki ibareyle ortaya çıkmaktadır. Abdurrahim Atâ Çelebi, Ahmet Halis Çelebi'nin oğludur. Eğitimi babasının yanında alarak şeyhlik makamına yükselmiş ve on beş yıl süreyle bu görevi yürütmüştür. 1207/1791 senesinde Hakka yürüdüğü mezar taşından anlaşılmaktadır.

مرحوم ومغفور له السيد الشيخ
عبد الرحيم عطا المولوي ابن
الشيخ احمد خالص المولوي
غفر الله بذنوبهما و متعنا الله
ببركات اسرارهما و جعل الجنة
مثنويهما عزته سيد الاول روح
شريف ريجون فاتحه
سنة ١٢٠٧-

Merhûm ve Mağfurun leh es-Seyyid eş-Şeyh
Abdurrahim Atâ el-Mevlevî İbn
Eş-şeyh Ahmet Hâlis el-Mevlevî
Gafarallahü bi-zünübihimâ ve metteanâllahü
Bi-berakâti esrârihimâ ve cea'le'l-cennete
Mesvâhümâ izzetehu seyyidü'l-evveli ruh-ı
Şeriflerîçün fâtiha
Sene 1207

11- Rıza Efendi'ye Ait Mezar Taşı

Rıza Efendi'ye ait baş taşı mezarlığın kuzeyinde orta kısımda bulunur (R.11). Baş taşı 26x 96x12 cm. ebatlarındadır. Sekiz satır halinde tasarlanan kitabenin yazısı celi sülüstür. Kitabe bilgilerinden Rıza'ya ait olduğu anlaşılmaktadır. Vefat tarihi açık bir biçimde okunamamaktadır.

¹⁷ A. Doğan, a.g.e, s.74,135

هو الخلاق الباقي Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
 نواز قیلدی جد جلال الدین هما یه؟ Nevâz kıldı cedd-i Celâleddin hüma ya(?)
 قالورمی. هیچ... بو... سنگ؟ بزم عرفانه Kâlur mı hiç... bu... senin(?) bezm-i irfâne
 کیمه باقی قالور بو علمی فانی کوزگ اج باقی Kime bâkî kâlür bu âlem-i fânî gözün aç bâk
 رضا افندی رضا کوسنزدی دخی نردان حکمت Rızâ Efendi rızâ gösterdi dahi nurdan hikmet
 کوزم میسال .....hak..... Gözüm misâl .....hak.....
 درد درون..... derd-i derun.....
 روحیچون الفاتیحه Ruhiçün el-fâtiha

Resim 11- Rıza Efendi'nin Baş Taşı

12- Yahya Sâkıb Çelebi'ye Ait Mezar Taşı

Resim 12- Yahya Sâkıb Çelebi'nin Mezarının Bugünkü Durumu

Resim 12a- Yahya Sâkıb Çelebi'nin Baş Taşı (N. Bakırcı'dan)

Mezarlığın kuzey batısında bulunan Yahya Sâkıb Çelebi'ye ait kabirden günümüze ancak ayak taşı ve pehle kısmı intikal etmiştir. 1994 yılında N. Bakırcı tarafından yapılan araştırmada ise baş taşının mevcut olduğu müşahede edilmektedir. (R.12). N. Bakırcı'nın çalışmasında yer alan baş taşına ait bilgileri buraya aktarıyoruz¹⁸:

یا هو	Yâ Hû
قطب العارفين ثاقب	Kutbu'l-ârifin Sâkıb
دده قدس سره حضرت مراد	Dede kuddise sırıhu Hazret-i Murâd
سلالة طاهره سنن	Sülâle-i tahiresinden
مرحوم و مغفور له يحيى ثاقب	Merhûm ve magfûrun leh Yahya Sâkıb
چلبی ابن الشيخ اسماعیل	Çelebi İbn eş-Şeyh İsmâil.
.....	.....

¹⁸ Bu hususta bkz. N. Bakırcı, a.g.e., s.28, res.64.

13- Nesibe Hanım'a Ait Mezar Taşı

Hazirenin güney bölümündedir. Sadece baş taşı günümüze ulaşabilmiştir(R.13). Baş taşının ölçüleri 22x52x6 cm. dir. Taşın tepe kısmı kırık durumdadır. Dört satırdan oluşan celi sülüs kitabeye göre, sadece Nesibe Hanım'ın isminden başka bilgi mevcut değildir. Bu durumda Nesibe Hanım'ın Mevleviliğini ortaya koyacak herhangi bir sembol de mevcut değildir. Özellikle tepelik kısmındaki başlık, hazirede farklı bir oluşuma işaret etmektedir.

مرحومه ومغفور	Merhume ve mağfur
لها نسيبه	lehâ Nesibe
روحیچون فاتحه	Ruhiçün fâtiha
سنه ۱۲۱۶	Sene 1216

Resim 13- Nesibe Hanım'a Ait Baş Taşı

14- Re'fet Hanım'a Ait Mezar Taşı

Mezarlığın batı köşesinde yer almaktadır. Birbirinden ayrı üç parçadan meydana gelmekte ve 24x116x11 cm. ölçülere sahiptir. Ayak taşı tespit edilememiştir. Halep Valisi Hacı Mehmet Ragıp Paşa'nın yakını olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü kitabenin ilgili kısmı kırıldığı için bu kısım okunamamıştır. Taşın Re'fet Hanım'a ait olduğu anlaşılmaktadır. Kitabe, celi sülüs türde kabartma olarak yazılmıştır(R.14).

هو الباقي	Hüve'l-Bâkî
اسباق حلب والنسي الحاج	Esbak Halep Vâlisi el-hâc
محمد راغب پاشا	Mehmet Ragıp Pâşâ
.....	.....
.....	.....
قدینلریندن مرحومه	Kadınlarından merhume
رافت قدین افندیك	Re'fet Kadın Efendi'nin
روحیچون فاتحه	Ruhiçün fâtiha
سنه ۱۲۳۹	Sene 1239

Resim 14- Re'fet Hanım'a Ait Baş Taşının Parçaları

15-Fatma Hanım'a Ait Mezar Taşı

Hazirenin batısında sadece baş taşından meydana gelmektedir (R. 15). 29x135x8 cm. ölçülerindeki mermer malzemeden oluşan taş üzerine celi ta'lik hat ile on bir satır halinde Fatma Hanım'a ait bilgiler yer almaktadır. Örneğin Cezayirli Ahmet Bedri Efendi'nin keremesi; Kütahya Tabur ağası Hacı Faik Efendi'nin de baldızı olduğuna dair tüm bilgiler taş üzerinde bulunmaktadır. Tepelik kısmında ise bitkisel süslemeden oluşan kompozisyon yer alır.

هو البقي Hüve'l-Bâkî
 كنج ياشمده كدى حقن كله سنه؟ زهرى اجل Genç yaşında geldi haktan gele sene? zehrî ecel
 حق بنى دعوت ليدر دار البقايه طوغرى كل Hak beni da'vet eder dâru'l-bekâya doğru gel
 دويمدم كنج ياشمده دونياده مروت ... Doymadım genç yaşında dünyada mürüvvet
 بويله چالشمس حاصهء تقديرازل ... böyle çâlinmış hâme-i takdir-i ezel
 اغلاشور قوم و قبيلم يا نچون اغلرسكز Ağlaşur kavmü kabilem ya niçün ağlarsınız
 بو بنى سزلردن اوزكه حضرتم سومش كوزل Bu beni sizlerden özge Hazretim sevmiş güzel
 جز ليرلى احمد بنرى افندينگ كريمه سىكوتاهيه Cezâyirli Ahmet Bedri Efendi'nin kerimesi Kütâhya
 طلبور اغلسى رفتهلو؟ حاجى فائق افندينگ Tâbürağası ri'fatlı(?) Hacı Fâik Efendi'nin
 بالديزه سىفاطمه حانمگ روحچون فاتحه Bâldîzesi Fâtıma Hanımın ruhiçün fâtiha
 فى رمضان سنه ۱۳۱۴- fi Ramazân Sene 1314

Resim 15-Fatma Hanım'a Ait Baş Taşı

16- Ragıp Paşa'nın Kerimesi Nesibe Hanım'a Ait Mezar Taşı

Hazirenin batı bölümündedir. Ayak taşı kaybolduğu için sadece baş taşından meydana gelmektedir. Baş taşındaki bilgilere göre Eski Halep Valisi Mehmet Ragıp Paşa'nın Kerimesi Nesibe Hanım'a aittir. Mehmet Ragıp Bey'in bir başka yakınının mezar taşını daha evvel tespit etmiştik. Baş taşı 21x97x10 cm. ölçülerindedir. Mermer malzemeden oluşan taş üzerinde celi sülüs yazı ile sekiz satırlık kitabe yer alır. Tepelik kısmı kırık durumdadır(R. 16).

هو الباقى Hüve'l-Bâkî
 غنجه كلوم اوجدى جنت باغنه Gonca gülüm uçdu Cennet bağına
 ... کالدی و الده سنک جاننه ... kâldı vâlidesinin cânına
 ... اسبق حلب والسى الحاج محمد ..Esbak Haleb Vâlisi el-hâc Mehmet
 ... راعب پاشا حضرتلرینک کریمهء ... Ragıp Pâşâ hazretlerinin kerîme-i
 .. معصوملری مرحومه نسیبه خانیمه ..Ma'sûmeleri merhûme Nesibe Hanım
 ... افندينگ روحچون فاتحه ... Efendi'nin ruhiçün fâtiha
 سنه ۱۲۴۰- Sene 1240

Resim 16- Ragıp Paşa'nın Kerimesi Nesibe Hanım'a Ait Baş Taşı

17- Hamamcı Mevlî'nin Kerimesi Ayşe Hanım'a Ait Mezar Taşı

Hazirenin batı cephesinde Ayşe Hanım'a ait mezardan sadece baş taşı günümüze ulaşmıştır(R.17). Baş taşı mermer malzemeden teşekkül etmiş olup 24x90x11cm. ölçülerindedir. Celi sülüs hatlardan oluşan altı satırlık kitabe kısmından taşın Mevlî Ayşe Hanım'a ait olduğu anlaşılmaktadır.

حمامچی مولوینک Hamamcı Mevlevî'nin
 کریمه سی مرحومه Kerimesi merhûme
 و مغفور لها Ve mağfûrun lehâ
 عاءشه ملانگ Ayşe Mollanın
 روحچون فاتحه ruhîçün fâtiha
 سنه ۱۲۴۶ Sene 1246

Resim 17- Hamamcı Mevlevî'nin Kerimesi Ayşe Hanım'a Ait Baş Taşı

Resim 18-Hazirenin Kuzey Doğu Cepheden Görünümü

Değerlendirme

Hazirede toplam yirmi iki adet kabir tespit edilmiştir. Bu kabirlerden on yedi tanesinin baş taşı mevcut iken diğer kabirlerin kimisinin ayak taşları veya bazı kabirlerin sadece pehleleri kalmış durumdadır. Araştırmalarımızda bu kabirlerin yerleri tespit edilerek hazireye ait krokide gösterilmiştir. Tespitlerimize göre haziredeki taşların tamamı şahideli mezar taşı¹⁹ kategorisine dahildir.

Mezar taşlarının tamamı Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. İncelediğimiz mezar taşlarından sekiz tanesinin Hüve'l-Bâkî (هو الباقي) ibaresiyle başladığı tespit edilmiştir. Bunun yanında iki taştta Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî (هو الخلاق الباقي) yer almıştır. Bir taştta Hüve'l-Hayyu'l-Bâkî (هو الحي الباقي) ve bir başka taştta ise yâ hû (يا هو) ibareleri yer almıştır. Genel olarak görülen Mevlevî mezar taşlarında yer alan hu

¹⁹ B. Karamağaralı, *Ahlat Mezartaşları*, Ankara 1992, s.2.

releri yer almıştır. Genel olarak görülen Mevlevî mezar taşlarında yer alan hu (هو) ibaresinin yanında diğer ilahi terimlerin kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Mezar taşlarını içerik olarak tahlil ettiğimiz zaman hemen her taşta kimlik bilgileri, tarih ve dua cümleleri esas alınmıştır. Bunlara ilaveten bazı taşlarda yakarış ve özlem duygularının ağırlığı görülür. Ayrılıktan kaynaklanan özlem daha çok genç yaşta kaybedilenler için dillendirilirken; yakarış ifadesi yaş fark edilmeksizin genelleşmiş durumdadır.

Mezar taşlarını malzeme bakımından ele almak gerekirse, mermer malzemenin hakimiyeti görülecektir. Özellikle baş taşlarında kaliteli malzeme kullanılırken ayak taşlarında daha ucuz malzemenin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Şahideli mezar taşları yanında bazı kabirlerdeki pehlelerde de mermer malzeme tercih edilmiştir. Örneğin Yahya Sâkib Çelebi'ye ait kabir buna örnektir. Ayrıca haziredeki kabirlerin bazılarının son tamirler esnasında beton malzemeden oluşan pehlelerle kaplandığı görülmektedir.

Süsleme unsurları bakımından taşları tasnif etmek gerekir ise burada iki husus ortaya çıkmaktadır. Bu süslemeleri bitkisel ve sembolik unsurlar olarak sınıflandırmak mümkündür.

Hat örnekleri bakımından ele aldığımız zaman celi sülüs yazının yoğunluğu dikkat çekmektedir. Ayrıca celi ta'lik mezar taşları örnekler arasında bulunmaktadır.

Bitkisel motifler sınırlı olmakla birlikte özellikle ayak taşlarında doldurucu unsur olmuştur. Bunların başında servi motifleri yoğunluktadır. Ayrıca palmet versiyonlarının da denendiğine şahit olmaktayız. Servilerin tepe noktalarına çok yapraklı palmetlerin yerleştirildiği örneklerle karşılaşmaktayız ki bu tür uygulamaları yerel tercihler olarak ifade edebiliriz. Servi motiflerinin XIV.yüzyıldan itibaren mezar taşlarında kullanıldığı göz önüne alındığı zaman,²⁰ bu motifin ne kadar yaygın bir biçim aldığı Mevlevî mezar taşlarıyla pekişmektedir. Servi ölüm ve faniliğin sembolü olarak kabul edildiği gibi yeniden diriliş veya yeniden hayata dönüşün sembolü durumundadır.

Haziredeki mezar taşlarından altı tanesinin tepelik bölümü destarlı sikke olarak şekillenmiştir. Beş tane mezar taşı ise Mevlevî sikkesi tarzında düzenlenmiştir. Mevlevîliğe işaret eden semboller yanında başka tepelik örneklerine de rastlanmıştır. Özellikle kadınlara ait baş taşlarının tepelik kısmı silindirik bir form ihtiva ederek mantar biçiminde sonlandığı görülmektedir. Bunlar dışında kalan örneklere de rastlanmıştır. Ancak Mevlevî sikke ve destarlardan oluşan motiflerin yoğunluğu dikkat çekicidir.

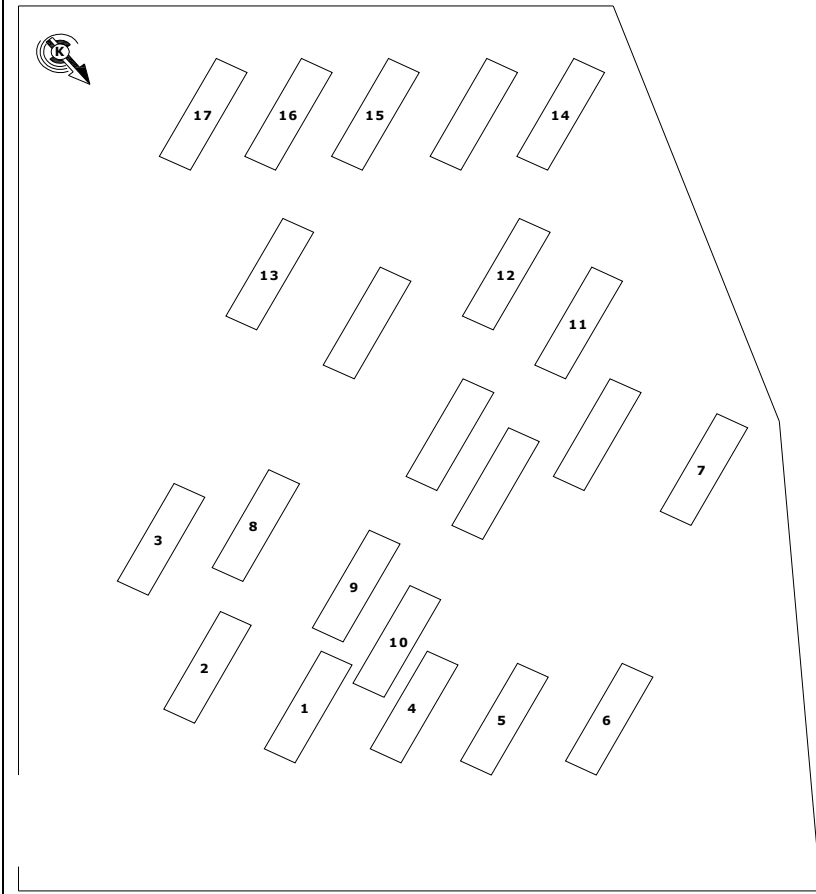
Kaynaklar:

- » ALTUN, A., "Kütahya'da Türk Devri Mimarisi", *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan:Kütahya*, İstanbul 1981/1982, s.171-700.
- » ARI, A., *Mustafa Sâkib Dede ve Divanı*, Ankara 2003.
- » BAKIRCI, N., *Mevlevî Mezar Taşları*, İstanbul tarihsiz.
- » *DİVÂN-I SULTAN VELED*, (Nşr. F. Nafiz Uzluk), İstanbul 1941.
- » DOĞAN, A., *Kütahya Ergunîyye Mevlevîhânesi*, İstanbul 2006.
- » EFLÂKÎ, A., *Ariflerin Menkıbeleri*, II, (Çev. T. Yazıcı), İstanbul 1986.

— — —
²⁰ N. Bakırcı, a.g.e., s.101.

- » GÜNER, H., *Kütahya Camileri*, Kütahya 1964.
- » GÖLPINARLI, A., *Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1953.
- » KARAMAĞARALI, B., *Ahlat Mezartaşları*, Ankara 1992.
- » KEMİKLİ, B., "Kütahya Mevlevîliği: Mevlevî Kültürünün Merkezlerinden Biri Olarak Kütahya", *İstem*, S.1, Konya 2003, s.103-118.
- » KONYALI, İ. H., *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Ankara 1997.
- » ÖZÖNDER, H., "Kütahya Mevlevîhânesi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.2, Konya, 1996, s.69-89.
- » UYSAL, A. O., *Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri*, Ankara 2006.
- » UZUNÇARSILI, İ. H., *Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osmanogulları Zamanında Kütahya Şehri*, İstanbul 1932.
- » VARLIK, M.Ç., *Germiyanogulları Tarihi*, (1300-1429), Ankara 1974.

Çizim 1-Erguniyye Mevlevîhânesi (Dönerler Camii) Haziresi Krokisi